

13/8 1954

Vilhelm Moberg, justitiekanslern och strafflagsförslaget

Författaren Vilhelm Moberg har före sin avresa till USA förklarat att i Sverige blir det till och med förbud mot att kritisera myndigheterna. Han stöder sig i ett inlägg i Vecko-Journalen på ett yttrande om det förra året avgivna förslaget till brottsbalk från justitiekanslerns sida. Denne skriver enligt Mobergs oväsentligt förkortade version:

"Straff bör inträda inte blott för förtal av myndighet eller allmänt organ utan även för vanryktande av dem samt för förolämpningar, som står vanryktande nära. Om på tal om vissa myndigheter ordas om rutenhet inom förvaltningen eller om korruption som alltmer breder ut sig bland det allmänna organ, torde förtal inte föreligga, men däremot påstående som är ägnat att undergräva aktningen för äsytade myndigheter och som alljämt bör föranleda straff."

Moberg kommenterar att straffrättskommittén tycks ha utgått från "Det gamla riket" med dess satiriska förslag till "skandalskyddslag"; i dess första paragraf heter det: "Om ämbetsman i rikets tjänst må inte påstås eller uppenbaras något som skäligen kan befaras göra honom ovärdig det förtroende och den aktning som han i och för sitt ämbete äger laglig rätt att åtnjuta." JK:s yttrande och Mobergs paragraf är onekliga rätt lika; straffrättskommittén har emellertid i varje fall inte kunnat plagiera Moberg, dess förslag är daterat april 1953.

För att begripa saken är det emellertid nödvändigt att stanna vid de tekniska termer som JK använder i anslutning till kommittéföreläggningen. I dess tredje kapitel föreslås en ny utformning av bestämmelserna om årekränkning. Man skiljer på tre former: förtal, då någon

lämnar ogrundad uppgift angående gärning eller omständighet som är nedsättande för en annans anseende; vanryktande, då sådan uppgift lämnas, vare sig den är ogrundad eller ej, om det ej är "påkallat av allmänt eller enskilt väl och ej heller eljest försvarligt med hänsyn till de omständigheter, under vilka det skedde"; förolämpning, som innebär kränkning av annans ära "genom smädligt yttrande eller skymfligt beteende eller eljest på annat sätt". Här finns det blott skäl att diskutera de båda förnämnda formerna av årekränkning, förtal och vanryktande. De föreslagna bestämmelserna har utsatts för kritik i remissyttrandena, som på flera punkter verkar starkt grundade.

Vad som i detta sammanhang är det väsentliga är emellertid att när det gäller juridiska personer och myndigheter är generellt endast förtal straffbelagt enligt förslaget; vanryktande har inte upptagits som brott (t. ex. i tryckfrihetsförordningen). Nu kan naturligtvis diskuteras i vad mån förtal i detta fall bör vara straffbelagt. Men i själva definitionen på förtal ingår att det skall vara fråga om ogrundade uppgifter. Vidare fastslås i straffrättskommitténs motivering att "med uttrycket ogrundad uppgift avses uppgift för vilkens riktighet tillräckliga grunder ej anförs eller där de grunder som åberopats visats vara ohållbara. För att närmare klargöra denna innebörd har i

lagtexten uttryckligen angivits att straffbarhet föreligger evad gärningsmannen underlåtit skäliga mått och steg för att förvissa sig om uppgiftens sanning eller eljest saknade tillräcklig grund att hålla den för sann". Den som förtalar är inte "nödvändigtvis" skyddad därför att han trots uppgiften vara sann, men om han haft rimliga skäl att tro på uppgiften torde han vara straffri. Straffrättskommittén har alltså icke föreslagit en bestämmelse av den art som Moberg förutsätter.

JK:s yttrande är emellertid minst sagt betänkligt. Det borde enligt JK vara straffbart att lämna sanna förklenande uppgifter om myndigheter, såvida ej detta är "påkallat av allmänt eller enskilt väl och ej heller eljest försvarligt". Då en stor del av den svenska pressen trots regeringens hemlighetsmakeri givit ostridigt riktiga uppgifter om myndigheternas handläggning av Haijbyaffären och andra skandalaffärer under de senaste åren, borde alltså enligt JK denna upplysningsverksamhet ha kunnat bestraffas; man skulle ha kunnat totalt skydda de ansvariga genom att omedelbart skriva till åtal. Ty att reservationen om "allmänt eller enskilt väl" inte innebär någon betryggande garanti för rätt att framlägga fakta om myndigheternas handlande lär vara uppenbart; hur skall en bevisning på den punkten kunna presteras? Ja, JK tycks rent av utgå från att "vad som är ägnat att undergräva aktningen för... myndigheter" över huvud bör straffbeläggas; så snart en myndighet gör något gale skulle det enligt denna grundsats förtigas.

Vilhelm Moberg har sålunda, dess bättre, orätt då det gäller straffrättskommitténs förslag. Han har däremot skrämmande rätt i fråga om JK:s yttrande. JK har — det är ingen överdrift — helt enkelt på allvar framfört de tankar som Moberg kastat fram som blodig satir. Det är otroligt — men så förhåller det sig.